11.1.2021

**C21-kaupunginjohtajaverkoston kirjallinen asiantuntijalausunto** (Helsinki, Espoo, Tampere, Vantaa, Oulu, Turku, Jyväskylä, Lahti, Kuopio, Kouvola, Pori, Joensuu, Lappeenranta, Hämeenlinna, Vaasa, Rovaniemi, Seinäjoki, Mikkeli, Kotka, Salo ja Porvoo)

**Eduskunnan talousvaliokunnalle: Valtioneuvoston selonteko Suomen kestävän kasvun ohjelmasta (VNS 6/2020 vp).**

Eduskunnan talousvaliokunta on pyytänyt suurten kaupunkien C21-verkostolta kirjallista asiantuntijalausuntoa Suomen kestävän kasvun ohjelmasta. Lausuntopyynnössä on tuotu esiin, että talousvaliokunta käsittelee selontekoa oman toimialansa näkökulmasta (erityisesti elinkeinoelämä, markkinoiden toimivuus, yritykset, innovaatiot, kestävä talous).

C21-kaupungit antavat eduskunnan talousvaliokunnalle seuraavan lausunnon valtioneuvoston selonteosta Suomen kestävän kasvun ohjelmaksi:

**Yhteenveto**

C21-kaupunkien näkemyksen mukaan elvytyskokonaisuus tulee ohjata hallituksen selonteon mukaisesti Suomen kilpailukykyä kasvattaviin investointeihin ja hankkeisiin. Suomen kaupungeilla, yrityksillä ja tutkimus- ja oppilaitoksilla on erinomaiset mahdollisuudet toimeenpanna koko maan kilpailukykyä edistäviä, kestäviä ja digitaalisia ratkaisuja, jotka toimivat esimerkkeinä myös muille Euroopan kaupungeille ja alueille. Suomen kestävän kasvun ohjelman mukaiset kehittämisratkaisut tulee kohdentaa yritysten, tutkimus- ja oppilaitosten ja kaupunkien yhteistyöhön.

Selonteossa ohjelmalle esitetyt painopisteet, tavoitteet ja kriteerit ovat C21-verkoston näkemyksen mukaan pääasiallisesti oikeansuuntaisia ja antavat hyvät edellytykset konkreettisen kansallisen elpymis- ja palautumissuunnitelman laadinnalle ja toimeenpanolle. Tavoitteiden saavuttaminen ja kriteerien täysimääräinen hyödyntäminen edellyttävät kuitenkin kansallisten rahoitusinstrumenttien kehittämistä, sillä olemassa olevat rahoitusinstrumentit ja -kanavat soveltuvat osittain huonosti ohjelman vaikuttavaan toimeenpanoon. Rahoitusinstrumenttien ja -kanavien kriteerit ovat jossain määrin ristiriidassa ohjelman tavoitteiden ja kriteereiden kanssa ja niiden edellyttämät omarahoitusosuudet sopivat huonosti tilanteeseen, jossa kaupungit ovat kärsineet tulonmenetyksistä ja koronapandemian aiheuttamista kustannuksista ja yritykset äkillisesti vähentyneestä tai jopa kokonaan loppuneesta liiketoiminnasta. Lisäksi vaikuttavuuden takaamiseksi ohjelman toteuttamisen valmistelua kaupungeissa tulisi resursoida heti, esimerkiksi olemassa olevien kehitysmäärärahojen avulla.

**C21-kaupungit ovat keskeisessä asemassa koronakriisin hoidossa ja siitä elpymisessä**

Covid19 –pandemialla on vuoden 2020 aikana ollut monia vaikutuksia kaikkien kuntien, mutta erityisesti suurimpien kaupunkien toimintaan. Kaupungeilla on ollut merkittävä rooli pandemian hoidossa. Lisäksi on tärkeää tunnistaa, että Suomen suurimpien kaupunkien rooli on merkittävä myös pandemiasta toipumisessa sekä koko maan kestävän kasvun mahdollistamisessa. Esimerkiksi C21-kaupunkien osuus koko maan BKT:sta on 80 % ja näissä kaupungeissa on 62,2 % Suomen työpaikoista.

Kaupungit ovat osaltaan myös valmistautuneet Euroopan unionin elpymisrahoituksen hakemiseen ja koonneet elpymisen kannalta merkittävien teemojen ympärille monialaisia sekä kaupunkien yhteisiä, että kaupunkien ja yritysten ja tutkimus- ja oppilaitosten yhteisiä hankekokonaisuuksia.

On erittäin tärkeää, että selonteon pohjalta laadittava elpymis- ja palautumissuunnitelma tunnistaa koronasta kärsineiden alueiden ja kaupunkien erityispiirteet. Selonteossa on nyt ministeriöiden hallinnonaloihin ja vastuualueisiin pohjautuva lähestymistapa sekä erityisesti valtionhallinnon näkökulma.

**Ohjelman kriteerit, painopisteet ja tavoitteet**

C21-kaupungit pitävät selonteossa asetettuja Suomen kestävän kasvun ohjelman painopisteitä, tavoitteita ja kriteereitä pääsääntöisesti oikeansuuntaisina. Suomen kestävän kasvun ohjelmassa tulisi asettaa etusijalle toimenpiteitä, joilla on valtakunnallista ja kansainvälistä merkitystä ja joiden elvyttävä ja yhteiskunnan uudistumista vahvistava vaikutus on tosiasiallinen ja konkreettinen. Yritysten kehittämishankkeiden ja investointien merkitystä tulee korostaa.

Myös ohjelmalle asetettavat yleiset ja hankkeiden priorisoinnissa käytettävät kriteerit ovat pääsääntöisesti kattavia ja oikeansuuntaisia. Kriteeristö on varsin laaja-alainen, mikä korostaa tarvetta painottaa erityisesti kilpailukykyyn, työllisyyteen, julkisen talouden kestävyyteen ja nettovähennyspäästöihin liittyviä vaikutuksia sekä sitä, miten kokonaisuudet tukevat toipumista koronapandemiakriisistä. Painopisteiden osalta kaupungit haluavat kuitenkin korostaa, että ohjelma ei tunnista liikenneinfrainvestointien merkittävyyttä elpymisessä. Investoinnit liikenneinfraan ovat vaikuttava keino elvyttää taloutta ja tukea positiivista työllisyyskehitystä. Niiden kautta tuetaan myös keskeisellä tavalla vihreää siirtymää ja kestävää kehitystä sekä edistetään yhteiskuntamme tulevaisuuden kannalta oleellisia ilmastotavoitteita. Investoimalla rautatieinfraan on mahdollisuus myös saada liikkeelle merkittäviä yksityisiä investointeja sekä edistää teollisuutemme tuotteiden vientiä kestävällä tavalla Euroopan markkinoille.

Lisäksi kaupungit haluavat kiinnittää huomion siihen, että käytettävien rahoitusinstrumenttien kriteereiden ei tule olla ristiriidassa ohjelman kriteereiden kanssa. Esimerkiksi Kestävän kasvun ohjelmassa ei ole tarkoitus soveltaa alueellisia jakokriteereitä, mutta osa nykyisin käytössä olevista välineistä sisältää vahvan alueellisen painotuksen. Ristiriidan välttämiseksi on tärkeää huomioida, että rahoitusvälineitä hyödynnetään ilman aluepoliittisia painotuksia.

*Koulutuksella ja tutkimus- ja innovaatiotoiminnalla Suomi takaisin kestävän kasvun uralle*

Tämän painopisteen alla tavoitellaan mm. osaamistason nostoa, TKI-toiminnan intensiteetin ja vaikuttavuuden nostamista sekä jatkuvan oppimisen edistämistä. C21-kaupungit pitävät näitä tavoitteita tärkeinä sekä Suomen kestävän kasvun ohjelman toimeenpanossa, että ohjelmaa pidemmällä aikavälillä. Erityisesti esitys tutkimusinfrastruktuurin kehittämisestä tukisi toteutuessaan merkittävällä tavalla Suomen ja myös EU:n kilpailukyvyn kehittymistä. Kohdentamalla elvytysmäärärahoja tutkimus- ja kehitystoimintaan sekä innovaatioympäristöjen kehittämiseen, nopeutetaan uusien ratkaisujen kehittämistä ja kilpailukykyä. Parantamalla tutkimusinfrastruktuuria, kehittämällä yhteistyötä sekä suuntaamalla kehitystyö kestäviin kaupunkiratkaisuihin saavutetaan Suomessa globaalia kilpailuetua.

C21-kaupunkien mielestä jatkuvan oppimisen kansallista saavutettavuutta tulisi lisätä, ja vastata muuttuvan työelämän tarpeisiin joustavalla koulutuksella. Siksi on tärkeää, että elvytys- ja tukivälineellä tuetaan kaupunkien ratkaisuja jatkuvaan oppimiseen ja osaamisen kehittämiseen. Kaupungeissa voidaan vastata

elinkeinoelämän tarpeisiin ketterästi ja tuoda sujuvasti erilaiset julkiset ja yksityiset toimijat yhteen. Kaupungit mahdollistavat jatkuvan kouluttautumisen joustavasti monipuolisten yritys- ja työllisyyspalvelujen kanssa. Myös digitaitojen kehittäminen eri tasoilla voidaan toteuttaa kaupunkien jatkuvan oppimisen uusilla ratkaisuilla. C21-kaupungit näkevätkin, että tämän painopisteen alla tulisi tavoitella myös erilaisten osaamis- ja oppimisympäristöjen kehittämistä. Oppimis- ja osaamisympäristöjä on tarpeen kehittää hyödyntämällä digitalisaation mahdollisuuksia, että lisäämällä oppijoiden digitaalisia taitoja. Kehittämisen voi liittää myös energiatehokkuuden, sisäilmaolosuhteiden ja digitaalisten ratkaisujen edistämisen.

*Vihreä siirtymä tukee talouden rakennemuutosta*

C21-kaupungit pitävät tarkoituksenmukaisena, että suurin osa rahoituksesta suunnataan vihreään siirtymään. Vihreä siirtymä ja hallituksen kunnianhimoinen hiilineutraaliustavoite saavutetaan parhaiten yhteistyössä suurimpien kaupunkien kanssa, sillä esimerkiksi kaupungeissa saavutettavilla päästövähennyksillä on valtakunnallisesti merkittävä mittakaava. Uudistavat ja kasvua luovat energiantuotantotavat, energiansiirto, rakennusten energiatehokkuusremontit, sähköautojen latausverkko ja kestävä, älykäs joukkoliikenne ovat kaupunkien kannalta keskeisiä uudistus- ja investointikohteita. Panostamalla vihreän sähköistymisen tarjoamiin mahdollisuuksiin sekä siirtymällä uusiutuviin ja hiilettömiin energialähteisiin perustuvaan omavaraiseen energiatuotantoon, on Suomeen luotavissa nopeassa aikataulussa useita kymmeniä tuhansia uusia työpaikkoja ja uudenlaista kansainvälistä liiketoimintaa.

Kuitenkin kestävän liikenteen investointien ja olemassa olevien nopeasti toteuttamiskelpoisten raideliikenteen investointihankkeiden puuttuminen on ohjelman heikkous. Suomen tulisi pyrkiä pitkäjänteisesti hyödyntämään EU-rahoitusta liikenneinvestointeihin ja tuoda EU:lle selkeästi esille omat infran kehittämisen tavoitteet. Elvytys- ja tukivälineellä on hyvä mahdollisuus tukea myös lentoliikenteen vihreää siirtymää. Ympäristöystävällisillä matkaketjuilla, puhtaan energian käytöllä sekä uusilla, digitaalisilla ratkaisuilla on valtava vaikutus kansallisella tasolla liikenteen ekologisuuteen ja ne pitävät Suomen liikenteen edelläkävijänä.

C21-kaupungit näkevät, että vihreää siirtymää voitaisiin edistää Suomen kestävän kasvun ohjelman lisäksi myös laatimalla Kaupunkien ilmastosopimus 2030. Tämä tarkoittaisi, että käynnistettäisiin erillinen ohjelma sopimuksen laatimiseksi, joka olisi osa EU:n Green Deal –kokonaisuutta. Sopimus olisi pitkäaikainen, päivittyvä asiakirja, joka varmistaa yhteistyön kaupunkien ja valtion välillä. Aloite toteuttaisi myös konkreettisesti Kansallinen kaupunkistrategia 2020–2030 – tavoitetta vahvistaa kaupunkien roolia ilmastokysymysten ratkaisijoina. Kansallisen kaupunkien ilmastosopimuksen tavoitteena on myös valmistautua EU:n Horizon Europe -ohjelman mission ’100 climate neutral cities’ -aloitteen toimeenpanoon Suomessa.

Tämän painopisteen tavoitteiden vaikuttavuuden näkökulmasta kaupungit haluavat painottaa, että Oikeudenmukaisen siirtymän rahaston (JTF) tavoitteita tulee edistää koko maassa.

*Suomen kansainvälisen kilpailukyvyn turvaaminen*

Suomen kilpailukyvyn kannalta suomalaisyritysten viennin edistäminen, TKI-toiminnan ja investointien houkuttelu sekä kansainvälisten osaajien saaminen ovat avainasemassa ja nämä on hyvin tunnistettu. C21-kaupungit pitävät tärkeänä, että kansainvälisten osaajien ja opiskelijoiden maassaololupaprosessien nopeuttaminen on tunnistettu yhdeksi tavoitteeksi. Lisäksi on hyvä, että koronakriisistä eniten kärsineet alat, matkailu ja kulttuuri, on huomioitu painopisteessä erikseen. Suomella on aidosti mahdollisuus olla

edelläkävijä kestävän matkailun saralla, minkä mahdollistamisessa etenkin suurimmilla kaupungeilla on keskeinen rooli.

*Kestävän infrastruktuurin ja digitalisaation vahvistaminen*

Koronapandemia on osoittanut miten välttämätöntä on edistää digitalisaatiota entistä vahvemmin. Painopisteessä tavoitellaan muun muassa 5G:n valtakunnallista kattavuutta. Suomi on jäämässä 5G:n kehityksestä jälkeen, joten 5G-verkkoinfrastruktuurien kehittäminen on maan kilpailukyvyn kannalta keskeistä. Valtakunnallinen kattavuus Suomen kestävän kasvun ohjelman puitteissa on kuitenkin epätodennäköistä käytettävissä olevan aikataulun kannalta. Toteutus tulisikin aloittaa suurimmissa kaupungeissa, jolloin vaikuttavuus olisi ohjelman alusta suuri. Lisäksi digitalisaation ja datan hyödynnettävyyden vahvistaminen luovat edellytyksiä uudelle liiketoiminnalle.

On myös huomioitava, että digitalisaation täysimääräinen hyödyntäminen esimerkiksi palveluiden saavutettavuudessa ja kohdentamisessa vaatii Suomelta lainsäädännön kehittämistä. Tavoitteena tulee olla datan parempi hyödynnettävyys ja yhteentoimivuus tietoturvallisesti ja yksityisyyttä kunnioittaen.

*Työmarkkinoiden toiminta, työttömille suunnatut palvelut ja työelämän kehittäminen*

Kaupungit ovat itsehallintonsa, veropohjansa ja yleisen toimialansa perusteella motivoituneita elinvoiman kehittämiseen ja työllistymisen edistämiseen. Suurin osa C21-kaupungeista on mukana 1.3.2021 käynnistyvässä työllisyyden kuntakokeilussa. Kaupunkien ja kuntien rooli tulisi näkyä vahvemmin tältä osin myös kestävän kasvun ohjelmassa ja tämän painopisteen tavoitteissa sekä toimeenpanossa. Erityisen tärkeää on tunnistaa, että maahanmuutto keskittyy kaupunkeihin ja siksi juuri kaupungeissa on mahdollisuus tehdä vaikuttavia ratkaisuja maahanmuuttajien työllistymisen ja kotoutumisen parantamiseksi. Työllisyyden edistämisessä ja koulutustarpeen arvioinnissa sekä työ- ja koulutusperusteisessa maahanmuutossa on huomioitava myös kuntien oma työvoimatarve erityisesti sosiaali- ja terveys- sekä hyvinvointialoilla.

Työllisyyttä on tärkeä tukea myös aloilla ja alueilla, joihin koronapandemia on vaikuttanut erityisen haitallisesti. Tämä ei kuitenkaan näy tällä hetkellä selonteossa tarpeeksi vahvasti. Koronapandemia on iskenyt voimakkaasti tiettyihin kaupunkeihin ja lisännyt työttömyyttä, minkä vuoksi työllisyystoimenpiteitä on tärkeä kohdistaa tarpeen mukaan. Pandemia ja sen aiheuttamat rajoitustoimenpiteet ovat haitanneet erityisesti mm. kulttuuri- ja matkailuelinkeinoja ja lentoliikennettä. Näiltä aloilta työttömäksi joutuneille suunnattuja palveluja tulee yhdistää joustavasti jatkokoulutusmahdollisuuksien kanssa.

Osaavan työvoiman puute voi rajoittaa Suomen kasvumahdollisuuksia merkittävästi. Tämän vuoksi on tärkeää, että painopisteen alla on tunnistettu mm. työperäisen maahanmuuton ja kansainvälisten rekrytointien tukeminen. Ohjelman rahoituksen ja uudistusten kautta voidaan poistaa esimerkiksi lupaprosesseihin liittyviä pullonkauloja ja luoda automatisoituja ratkaisuja. Lisäksi voitaisiin luoda yrityksille kannustimia vastavalmistuneiden kansainvälisten opiskelijoiden työllistämiseksi. Pitkällä aikavälillä maahanmuuttokysymykset tarvitsevat kuitenkin entistä pitkäjänteisempää rahoitusta ja suunnitelmallisuutta.

*Sosiaali- ja terveydenhuollon palveluiden saatavuuden vahvistaminen ja kustannusvaikuttavuuden lisääminen*

Koronapandemia ja se aiheuttamat vaikutukset ovat kohdistuneet sosiaalisesti ja terveydellisesti etenkin Suomen suurimpiin kaupunkeihin. Merkittävä osa tartunnoista ja menehtymisistä on keskittynyt suuriin kaupunkeihin ja niihin on syntynyt hoitojonoja ja hoitovelkaa. Samaan aikaisesti paikallinen sosiaali- ja

terveydenhuolto on kansainvälisesti vertaillen toiminut erittäin hyvin niin koronapandemian hoitamisessa kuin hallinnassa.

C21-kaupungit pitävät tämän painopisteen tavoitteita oikeansuuntaisina. Tavoitteina on mm. palvelu- ja hoitovelan purkaminen, perustason hoitotakuun toteutuminen, sosiaali- ja terveydenhuollon henkilökunnan riittävyyden turvaaminen ja sitouttaminen alalle sekä sosiaalisen eritasa-arvoisuuden vähentäminen. Kaupungit eivät kuitenkaan pidä perusteltuna sitä, että painopisteen rahoitusosuus on sidottu hallituksen jo aiemmin suunnittelemien toimien rahoittamiseen. Kaupunkien näkemyksen mukaan aiemmin suunniteltuja toimia ei tulisi rahoittaa elvytysrahoituksella, vaan valtion budjettirahoituksella. Näin elpymisvälineen rahoitusta jäisi hyödynnettäväksi sellaisiin kaupunkien hankkeisiin, jotka edistäisivät sosiaali- ja terveydenhuollon tavoitteiden saavuttamista ja joilla olisi mahdollista käynnistää uutta liiketoimintaa ja investointeja kasvavalle sosiaali- ja terveydenhuollon alalle. Kustannusvaikuttavuuden ja ennakoivan terveydenhuollon näkökulmasta tarvittaisiin enemmän näyttöön perustuvien menetelmien hyödyntämistä, tiedolla johtamisen syventämistä ja soten digitalisaation edistämistä, kuin miten nyt elvytysrahoitusta esitetään kohdennettavan ja käytettävän.

**Ohjelman vaikuttava toimeenpano vaatii erityisesti rahoitusinstrumenttien kehittämistä**

C21-kaupungit pitävät tärkeänä, että selonteossa on tunnistettu myös kuntien mahdollisuus toimia investointi- ja uudistuskokonaisuuksien toimeenpanevana viranomaisena. Tämä tulee kirjata EU:lle toimitettavaan elpymis- ja palautumissuunnitelmaan. Ohjelman toteuttamisen valmistelua kaupungeissa tulisi resursoida heti, esimerkiksi olemassa olevien kehitysmäärärahojen avulla (esimerkiksi AKKE-rahoitus). Kansallisessa elpymisessä olisi myös tärkeää tukea alueellisia sateenvarjohankkeita, jotka eivät noudata tiukasti sektori- tai organisaatiorajoja. Kaupungeilla on vahva asema ekosysteemien kokoajana, mikä ei näy selonteossa riittävästi. Vaikka selonteko tunnistaa kumppanuuden ja ekosysteemisen ajattelun, ei se aina näy ministeriövetoisissa hankkeissa. Kaupungeissa on valmiudet toimia nopeasti ja vaikuttavasti ohjelman edellyttämällä tavalla, ja tukea erityisesti vihreää siirtymää. Tämä kuitenkin edellyttää, että kaupungit ovat mukana ohjelman toimeenpanossa ja saavat siitä riittävästi ja ajoissa tietoa omien hankekokonaisuuksiensa käynnistämisen tueksi.

C21-kaupungit ovat valmistelleet kukin omia esityksiään Suomen kestävän kasvun ohjelmaan. Lisäksi esimerkiksi kuusi suurinta kaupunkia ovat esittäneet kolmea yhteistä hankekokonaisuutta. Kaupunkien valmistelua on kuitenkin haastanut se, että rahoitusinstrumentteja ei ole määritelty ja kehitetty vaikuttavan toimeenpanon varmistamiseksi. Erityisesti rahoitusinstrumentteja tulisi kehittää siten, että ne mahdollistavat kaupunkien, yritysten ja tutkimuslaitosten yhteisten projektien käynnistämisen nykyistä helpommin ja kannustavammin.

Muun muassa alussa esiintuotu mahdollinen ristiriita ohjelman kriteereiden ja olemassa olevien rahoitusvälineiden kriteereiden välillä edellyttää myös uusien rahoitusmekanismien kehittämistä, jotka perustuvat ohjelman tavoitteisiin. Esimerkiksi matkailun ja luovien alojen kannalta relevanteiksi välineiksi tunnistetaan maaseudun kehittämisen maatalousrahasto sekä rakennerahastot. Molempiin sisältyy alueellisia kriteereitä, joiden myötä mm. Uusimaa ja Varsinais-Suomi jäävät hyvin vähäiselle rahoitukselle. Lisäksi ohjelmassa nostetaan hyvin esiin esimerkiksi kiertotalouden edellyttämä systeeminen muutos. Kuitenkaan kiertotaloudelle ei ole olemassa olevaa tukiohjelmaa, jota voitaisiin hyödyntää. Mikäli uusia rahoitusinstrumentteja ei kaikilta osin pystytä kehittämään, tulee nykyisiin instrumentteihin jättää väljyyttä alueelliselle soveltamiselle.

Useat olemassa olevat rahoitusmekanismit vaativat myös verrattain suurta omarahoitusosuutta. Elvytystä tarvitaan kuitenkin kohteille, joilla on edellytyksiä tehdä vahvoja uudistavia ja vaikuttavia toimenpiteitä, mutta epidemian aiheuttama äkillinen tulonmenetys ei mahdollista suurta omarahoitusosuutta. Tällaisia toimijoita ovat useat kaupungit, jotka ovat kärsineet sekä tulonmenetyksistä että epidemian aiheuttamista kustannuksista, sekä yritykset, joiden aiemmin menestynyt liiketoiminta on äkillisesti vähentynyt tai jopa seisahtunut epidemian ja sen rajoittamisen vuoksi. Siksi kestävän kasvun ohjelman toteuttamisessa tulisi suosia tai luoda mekanismeja, jotka mahdollistavat tuen myös pienellä omarahoitusosuudella. Lisäksi C21-kaupungit haluavat kiinnittää huomion siihen, että omarahoitusosuuden vaatiminen olisi myös ohjelman kriteereiden kannalta ristiriitaista, sillä kriteereiden mukaan rahoitus ohjataan sellaisiin kokonaisuuksiin, jotka eivät toteutuisi riittävässä laajuudessa ilman ohjelman rahoitusta.